

Cultuur

Film

Media

Boeken

Theater

Muziek

Beeldende

kunst

Agenda

MARTSJE
DE JONG

Nij Frysk

As oersetter rin ik der gauris tsjinoan dat it wurd dat oerset wurde moat gjin Fryske wjergader hat. Foar de lêzers dy't har ôffreegje wat dat is: in wjergader is in ekwifalint en dat is dan wer hingjen bleaun út de tiid dat der yn dit lân noch partij learde lju it Latyn knap foar de slach hienen. It is dus in wurd dat 'lyksoartich' betsjut. 'Evenknie' yn it Nederlânsk.

Yn tiden fan oerhearsking troch frjemdfolk komme der hiel wat wurden by. De Romeinen ha ús ien en oar neilitten, om mar net te sprekken fan de ferplichte katolike leare. Latyn wie yn Nederlân suver in ekstra taal. Napoleon en syn folk ha hjir ek in knoarre Frânske wurden efterlitten. In kanon, bygelyks, dat wie hjir yn de midsiuwen gewoan in *busse*. Oare wurden ha wy sels ophelle, bygelyks yn de tiid fan VOC en kolonialisme. Bakkeleie dienen wy net, pikerje ek net, dat binne wurden út it Maleis, dy't wy al hiel lang as gewoan Nederlânsk of Frysk sjogge.

De lêste jierren giet it ek wer hurd mei oanwaaie wurden. In smartphone, in laptop, in drone, wy fine it hiel gewoan en de ynboargering giet sa fluch, dat wy sa gau net iens in eigen wurd betinke kinne.

Mar der hinget ek in status oan it brûken fan wurden út in oare taal. Sakelju en politisy hawwe der in hantsje fan. Omdat it yntelligint klinkt, of djoer. Of omdat je eins in wurd dat net sa aardich is wat fersêftsje wolle.

Jou ta, *eutanasy* klinkt in ein freonliker as deameitsje. In *sales manager* hat mear ynfloed as in ferkeaplieder en mei it útsprekken fan *mea culpa* sitte je dochs krekt wat

“Eutanasy klinkt in ein freonliker as deameitsje

minder mis as wannear't je sizze dat it jo skuld is dat it misgien is.

Ut de oerheid wei wurdt foar ús net bepaald hokker wurden brûkber binne en hokker net. No ja, útsein as it giet om wurden dy't op net sa'n aardich ûnderdiel fan ús skiednis slaan, lykas *Gouden Iuw* en *Bersiap*, of *tribunaal*. Dan wurdt dêr gau in ein oan breide.

Mar fierder kinne wy ús gong mar gean. Dêrom betinke wy almeast gjin nije Fryske wurden foar oanwaaiers.

Utsein dan by *Nij Frysk wurdboek*, de rubryk yn dizze krante dêr't wy al hast acht jier lang alle wiken in nij Frysk wurd betinke foar in lienwurd. Dat is mear ludyk as dat it ek echt bedoeld is om it Frysk Hanwurdboek mei út te wreidzjen en fynsten fan de dielnimmers binne faker kreatyf as echt brûkber.

It is yn al dy jierren dan ek net faak foarkommen dat in nij Frysk wurd bekend waard. Yn de koroanatiid helle *tichtplicht* as wjergader foar *lockdown* as iennichste Omrop Fryslân, mar gongber is it net wurden.

Soest sizze dat *Nij Frysk wurdboek* net folle doel hat. Mar it hat wol deeglik in boadskip: nim net samar frjemde wurden oer, soargje datst dyn eigen taal by de tiid hâldst. Wês dy bewust fan dyn taaleigen. It hâldt de dielnimmers fan de rubryk ek linich yn it Frysk, dat is ek winst.

It soe moai wêze as de hiele opbringst fan *Nij Frysk wurdboek* opnommen waard as ekstra wurdlist yn de digitale taalhelp Frysker. Wa wit fine dan úteinlik guon wurden har wei nei keamer en kroech en kinne wy guon liende wurden moai weromjaan oan it lân dêr't se weikomme.

martsjedejong@gmail.com

Oproer rond de Kelders

Ut Liwwadder Bieroproer was in 1487 een ingrijpende gebeurtenis in de nog jonge stad Leeuwarden. Met een muziek- en theaterspektakel in het najaar zal deze opstand opnieuw voor ophef zorgen.

Tekst Gitte Brugman

Foto Hoge Noorden/Jacob van Essen

Het naspelen van historische gebeurtenissen kan op steeds meer belangstelling rekenen. Dat merkte Yteke van der Vegt van Historisch Centrum Leeuwarden (HCL) afgelopen jaar, toen tijdens de Leeuwar-

der Dag van de Archeologie publiek toestroomde bij middeleeuwse taferelen. Ook de nagespeelde ophanging op het terrein van de Blokhuispoort in 2010 trok veel kijkers. Kon er dan ook iets met Ut Liwwadder Bieroproer, vroeg ze zich af.

‘Uitlandsch’ bier leidt tot inname stad

De burgerij van de jonge stad Leeuwarden trok in 1487 een iets te grote broek aan. In een poging de eigen handel te beschermen, ontketenden bierbrouwers een vete die tot vele doden leidde.

In de 15de eeuw probeerde Leeuwarden de concurrentie van andere Friese steden in te dammen. Dat lukte maar ten dele. Onder druk sloten de Vetkopersgezinde steden Leeuwarden en Bolsward in 1482 voor vier jaar een vrijhandelsverdrag met de Schieringer steden Sneek en Sloten. De termijn was nog maar nauwelijks verlopen, of Leeuwarden verbood ‘uitlandsch’ bier in de stad te tappen of te verkopen.

Dat gold ook voor het populaire Haarlemse bier, dat vanwege het zuivere duinwater van veel betere kwaliteit was dan de in Leeuwarden gebrouwen versie, waarvoor water uit vervuilde putten en zelfs uit de stadsgrachten werd gebruikt. Het verbod wekte veel wrevel in de omringende regio. Waarschijnlijk besloten de Schieringers daarom tot een provocatie.

Leeuwarden destijds een bevolking telde van 4000 inwoners.”

Moeder Dekema reisde samen met Frouck Ammama, de weduwe van Keimpe Unia, ze naar Barrahús waar ze een beroep deden op het gezond verstand van de Schieringers. Hun vredesopgave leek te lukken. De Schieringers waren bereid te vertrekken en af te zien van geweld als Leeuwarden weer vrijhandel, en dus ‘vreemd’ bier zou toestaan.

Deze boodschap viel echter slecht in de stad. Olderman Pieter Sijbrands Auckama stelde voor akkoord te gaan, maar de burgers voelden daar niets voor. Daarop trokken de Schieringers alsnog naar de stad. De Leeuwarders probeerden onder leiding van Auckama dit leger terug te dringen. Dat slaagde in eerste instantie, maar de overmacht was te groot.

BLOED OP DE PLANKEN

Auckama moest het bezuren. De Schieringers zagen in hem de kwade genius, maar ook de Leeuwarders waren niet blij met hem. Volgens overlevering werd hij in het huis van Cammingha overmeesterd en gedood.

Stadsgids Tom Sandijck: „Bloedvlekken op de planken zouden hiervan getuigen.” Andere bronnen melden dat hij in stukken is gehakt, en dat zijn stoffelijke resten in een mand op de stoep van zijn weduwe werden gezet.

De stad werd geplunderd en een Schieringer werd er de baas. Er braken een paar slechte jaren aan voor de stad, rijke burgers trokken weg. Tot de Leeuwarders de hulp inriepen van de hertog van Saksen en de Groningers, die op hun beurt de Schieringers bij Barrahús versloegen. Botman: „De hertog nam de macht over, en daarmee gaf Friesland in wezen zijn onafhankelijkheid op.”

HEFTIGE VECHTPARTIJ

Enkele ‘boeren’ (waarschijnlijk vazallen) drongen bij een herbergier in Leeuwarden aan op het schenken van Haarlems bier. Ze genoten daar nadrukkelijk van, wat kwaad bloed zette bij de stadse brouwers. Er ontstond een vechtpartij, die zo heftig was dat de boeren vluchten naar de stins van Pieter van Cammingha – nu bekend als het Amelandhuis aan de Voorstreek. Cammingha was een Schieringer en geen voorstander van het verbod.

Zijn moeder Doedt Dekema hoorde van de dreiging en liet via een monnik weten dat zij hoopte dat haar zoon vrede zou sluiten met de belegeraars. Want ondertussen – zo snel dat er haast wel sprake moest zijn van een vooropgezet plan – was een leger van zo’n 8000 Schieringer manschappen de stad al genaderd tot bij Barrahús. Kees Botman van BUOG: „Terwijl

Kees Botman en Pieter Stellingwerf van theaterinitiatief BUOG (Bedenkers en Uitvoerders van Ongewone Gebeurtenissen) voelden er voor en doken in de materie. Tom Sandijck, gids van HCL, is woordvoerder van de organiserende projectgroep, waarin ook binnenstadondernemers zitting hebben. Onlangs stuurden ze alle bewoners en ondernemers op De Kelders, Over de Kelders, De Brol en omgeving een brief waarin ze hun plannen uiteenzetten. Met daarbij de oproep om vooral mee te doen, ter promotie van de stad.

VETKOPERS EN SCHIERINGERS

„Het bieroproer was in de 15de eeuw een heel ingrijpende gebeurtenis. Wij beginnen ons verhaal ermee dat de Leeuwarder middenstand hier een theaterstuk over wil maken. Door de historische setting rijden dan moderne ontwikkelingen, zoals een pizzakoerier”, schetst Kees Botman. Waar destijds Vetkopers (gildes in de stad) hun handel wilden beschermen tegen de voorstanders van vrijhandel (Schieringers), speelt BUOG’s theaterspektakel zich af in de huidige tijd. „We zetten acties als ‘Koop lokaal’ en modern protectionisme af tegen de grote internationals en online winkels.”

Botman hoopt op een colonne aan bezorgautootjes, die over het toneel komt razen. „Er komen projecties en ontploffingen, mogelijk vallen er mensen uit de ramen en we willen dingen op het water doen.” Een verslaggever doet live verslag van de opstandelingen die zich verderop verzamelen, en van de vredesonderhandelingen die gaande zijn aan de ‘grens’. Stelling-

werf: „Je moet de spanning voelen.”

BIERKELDERS

Geen beter decor voor het spektakel dan de oude bierkelders in het hart van Leeuwarden. Sandijck: „Dit was destijds het handelscentrum van de stad, die net was ontstaan door het samenvoegen van de terpen Hoek, Oldehove en Nijehove, en die in 1435 stadsrechten had gekregen.” De hele omgeving – nu het koopcentrum van de stad – zal bij het stuk betrokken worden. Baukje de Vries van de Ierse pub Paddy O’Ryan: „Publiek loopt vanuit twintig ondernemingen naar de tribunes en krijgt onderweg het historische verhaal te horen.”

Schrijver Robert van Dijk is bezig het verhaal uit te werken. Met daarin uiteraard een Romeo en Julia-achtige romance, verklapt Stellingwerf. Mathijs van Til componeert bijpassende muziek. Marianne Hofstra stelt het terras van haar restaurant Onder de Kelders beschikbaar. Het toneel is de hele kade van de Kelders. „Op wel vier niveaus... van het water en het terras tot op het dak van de historische panden.” Elke avond moeten de tribunes (400 zitplaatsen) op Over de Kelders worden opgebouwd en weer afgebroken.

BUOG werkt niet alleen samen met plaatselijke ondernemers, maar roept belangstellenden op zich te melden als figurant of medewerker. „Via Kunstkafe zoeken we muzikanten, acteurs en dansers.” En natuurlijk is er nog sponsoring nodig, onder meer voor een bierproeverij. „Want bier kan natuurlijk niet ontbreken.”

“
Leeuwarden
telde destijds
een bevolking
van 4000
inwoners

Leden van de projectgroep Ut Liwwadder Bieroproer poseren op de Brol, met achter hen links de kade waar het theaterspektakel wordt opgevoerd en rechts de kade voor de tribunes: Marianne Hofstra, Baukje de Vries, Kees Botman, Pieter Stellingwerf en Tom Sandijck.

Een middeleeuwse afbeelding van het bieroproer in Leeuwarden in 1487.